

Multă vreme s-a considerat că întreg teritoriul cucerit de împăratul Traian la nord de Dunăre a constituit la început o singură provincie: *Dacia*; aceasta s-ar fi divizat la începutul domniei împăratului Hadrian în *Dacia Superior* (corespunzând teritorial cu Banatul și Transilvania de astăzi)¹ și *Dacia Inferior* (Oltenia)²; ulterior (prin 158/159) din partea de nord a Daciei Superioare s-ar fi desprins o nouă provincie: *Dacia Porolissensis*³. Această părere⁴ persistă, ca o gravă lacună de informare, în gândirea unor arheologi și istorici, deopotrivă români și străini⁵.

În această concepție, o breșă importantă s-a produs, cu patru decenii în urmă, prin descoperirea unei diplome militare la Gherla, atestând existența provinciei *Dacia Porolissensis* în anul 133⁶; ulterior, o nouă diplomă militară, provenind tot de la Gherla, atestă această provincie la 10 iulie 123⁷. S-a impus, în chip firesc, părerea că și *Dacia Porolissensis* a fost organizată concomitent cu celelalte două provincii ale Daciei (*Superior* și *Inferior*)⁸.

Dar cele mai aprinse discuții a comportat problema organizării (întinderii) Daciei Inferioare. Această provincie este menționată de diplomele militare din 22 martie 129⁹, 10 decembrie 129 - 9 decembrie 130¹⁰ și 13 decembrie 140¹¹.

Astfel, urmărind dislocarea trupelor acestei provincii, E. Ritterling ajungea la concluzia că trupele cantonate pe linia Oltului transilvănean se aflau sub autoritatea guvernatorului Daciei

¹ Această provincie este menționată de diplomele militare din 29 iunie 120, descoperite la Porolissum (CIL, XVI, 68 = IDR, I, 6), Cășei (AnnÉp 1959, 31 = IDR, I, 5 = RMD, 17) și Românași (IDR, I, 4; cf. AnnÉp 1975, 716; RMD, p. 102).

² Principalele date epigrafice despre această provincie: *infra*, notele 9-11.

³ A. v. Premerstein, *Die Dreiteilung der Provinz Dacia*, în *Wiener Eranos. Zur fünfzigsten Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Graz 1909*, Wien, 1909, p. 259-265; A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapest, 1944, p. 32-35.

⁴ Pentru literatura mai veche privitoare la această problemă, a se vedea: C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'Antiquité*, București 1945; M. Macrea, în *Istoria României*, I, București 1960, p. 352-356. Alte studii (legate de descoperirile epigrafice noi, la care ne vom referi în continuare): M. Macrea, *Organizarea provinciei Dacia*, AMN 3, 1966, p. 121-150; C. C. Petolescu, *L'organisation de la Dacie sous Trajan et Hadrien*, *Dacia* (N.S.) 29, 1985, p. 45-55; idem, *Reorganizarea Daciei sub Marcus Aurelius*, Studii clasice 24, 1986, p. 131-138 (variantă, cu unele observații suplimentare: *Die Reorganisierung Dakiens unter Marcus Aurelius*, Germania 65, 1987, 1, p. 123-134).

⁵ Vezi astfel, mai recent: R. Ardevan, *Viața municipală în Dacia romană*, Timișoara 1988, p. 32 (cu nota 59), care datează ridicarea Romulei la rangul de *municipium* pe timpul lui Antoninus Pius, în funcție de inscripția de la Oescus (CIL, III, 7429) dedicată lui T. Iulius Capito, arendaș al vămirilor din Illyricum: *ornamentis Ilviral(ibus) item decurionalib(us) ornamentis honorato ab ordinibus coloniar(um) Ulpiae Poetovionensis ex Pannonia Superiore, Ulp(iae) Ratiar(iensis) ex Moesia Superiore, Traianae Sarmizegethusensium ex Dacia Superiore item Ilviralib(us) ab ordine municipi Romulensium* etc. Această inscripție îl îndreptățește, cu mai bine de patru decenii în urmă, pe D. Tudor să afirme: „Din cunoscuta inscripție...se poate stabili că Romula poseda rangul de *municipium* înainte de 27 septembrie 158 e.n. Textul acestui monument menționează Romula ca *municipium* alături de *Dacia Superior*, deci înainte de momentul trifurcării provinciei, cel mai târziu la data de 27 septembrie 158. Rezultă că în timpul domniei lui Antoninus Pius, orașul nostru se găsea în situația oficială de *municipium*” (*Oltenia romană*², București 1958, p. 165; vezi încă, idem, *Oltenia romană*⁴, București 1978, p. 188). După părerea noastră, Romula a putut accede la rangul de *municipium* încă de pe timpul lui Hadrian (Arhivele Olteniei, s.n., 13, 1998, p. 23-26: pe baza aceleiași inscripții de la Oescus, dar cu argumente diferite).

⁶ C. Daicoviciu - D. Protase, JRS 51, 1961, p. 63; idem, AMN 1, 1964, p. 163-178; IDR, I, 11.

⁷ I. I. Russu, *Dacia și Pannonia Inferior în lumina diplomei din anul 123*, București 1973; idem, *Dacia* (N.S.) 18, 1974, p. 155-178; IDR, I, 7.

⁸ Problema a fost susținută mai întâi de noi, în câteva articole, publicate în: *Revista de istorie* 32, 1979, 2, p. 267-270; SCIVA 30, 1979, 1, p. 105-109; *Dacia* (N.S.) 29, 1985, p. 53-55; acceptată de I. Piso, *Zur Entstehung der Provinz Dacia Porolissensis*, în vol. *Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift für Artur Betz zur Vollendung seines 80. Lebensjahres*, Wien 1985, p. 471-481.

⁹ IDR, I, 10 (= CIL, XVI, 75).

¹⁰ P. Weiß, ZPE, 117, 1997, p. 243-246, nr. 8.

¹¹ IDR, I, 13 (= AnnÉp 1962, 264; RMD, 39).

Inferioare¹². Această teorie a fost acceptată de C. Daicoviciu, care a adus în acest sens argumente suplimentare¹³. Ipoteza a fost însă respinsă de D. Tudor¹⁴ - ceea ce a dus la o aprigă dispută cu C. Daicoviciu¹⁵. Această controversă a fost tranșată abia de descoperirea (în anul 1957) unei noi diplome militare (la Palamarca, în Bulgaria) cuprinzând trupele Daciei Inferioare, datând din 13 decembrie 140¹⁶; Boris Gerov, editorul acestei diplome, ajungea la concluzia că trupele atestate prin această diplomă (trei *alae*, un *numerus* și nouă *cohortes*) au fost dislocate numai pe linia Oltului (inclusiv pe cursul superior, transilvănean); aceste trupe proveneau din armata Moesiei Inferioare, dislocate la nord de Dunăre încă din cursul războaielor dacice¹⁷. Prin urmare, estul Olteniei și sud-estul Transilvaniei, Muntenia și sudul Moldovei au aparținut, pe timpul domniei lui Traian, provinciei Moesia Inferior; abia la începutul domniei lui Hadrian, după abandonarea Munteniei și Moldovei meridionale, s-a creat *Dacia Inferior* (cuprinzând Oltenia și sud-estul Transilvaniei)¹⁸.

Discuția cu privire la zona de sud-est a Transilvaniei a fost redeschisă în 1975 de I. I. Russu: „În vremea lui Aelius Hadrianus, cursul superior al Oltului, sau cel puțin zona geografică a castrului auxiliar de lângă Hoghiz (jud. Brașov) aparținea la Dacia Superior, după cum dovedește inscripția onorifică (pe un monument fragmentar, bază de statuie?) pusă acestui împărat de o «vexillatio» a legiunii XIII Gemina și descoperită la mijlocul veacului al XIX-lea în ruinele aceluia castru de pe malul Oltului¹⁹. Posibil la sfârșitul domniei lui Hadrianus sau în vremea lui Antoninus Pius, valea Oltului ardelean a fost atașată la Dacia Inferior (Malvensis de mai târziu), cum indică numele trupelor auxiliare staționate în castrulele din această zonă...”²⁰. În 1988, discuția este continuată într-o manieră confuză de același autor, care conchidea: „Oricum ar fi fost în a doua jumătate a veacului al II-lea limita dintre estul Daciei Superior și Dacia Inferior, cele două teze analizate mai sus nu au egale șanse de valabilitate, iar cea susținută de E. Ritterling - C. Daicoviciu trebuie deocamdată (cel puțin pentru prima jumătate a secolului al II-lea) respinsă ca neprobabilă”²¹.

Semnele de întrebare sunt determinate de precaritatea descoperirilor epigrafice și posibilitățile de datare: doar o ștampilă cu *numerus Illyricorum*²² după anul 130 (deoarece în 129-130 era doar o *vexillatio*, conform celor două diplome din acești ani²³), o dedicație a cohortei *III Gallorum* pentru împărații Marcus Aurelius și Commodus (deci între 176-180)²⁴ și o ștampilă a cohortei *I Flavia Numidarum Antoniniana* (deci pe timpul lui Caracalla)²⁵. Este greu însă de conceput, așa cum considera I. I. Russu, că zona de sud-est a Transilvaniei (care pe timpul lui Traian aparținuse Moesiei Inferioare) ar fi aparținut Daciei Superioare pe timpul lui Hadrian, apoi a trecut la Dacia Inferior pe timpul lui Antoninus Pius și din nou la Dacia Superior (Apulensis) după anul 168 !

De fapt, problema pare a fi complicată de prezența în această zonă a două inscripții din timpul domniei împăratului Hadrian:

¹² Em. Ritterling, RE XII (1924), col. 1719. Opinie contestată îndată de E. Fabricius, RE XIII (1926), col. 641-645; C. Patsch, *Der Kampf um dem Donauraum unter Domitian und Trajan*. SBAk Wien 1937, p. 169.

¹³ AISC, 2, 1933-1935, p. 250 (nota 1), 253, 255; Dacia, 7-8, 1937-1940, p. 315.

¹⁴ D. Tudor, *Oltenia romană*, București 1942, p. 52; idem, *Revista Istorică Română* 14, 1944, p. 157-165.

¹⁵ Vezi C. Daicoviciu, AISC 4, 1941-1943, p. 285-286.

¹⁶ *Supra*, nota 10. Vezi D. Tudor, *Oltenia romană*², 1958, p. 139: „Față de noile date oferite de către diploma militară din anul 140 e.n., descoperită de prof. B. Gerov, rezervele ce le-am făcut asupra acestei păreri nu mai sunt valabile”.

¹⁷ B. Gerov, *Klio* 37, 1959, p. 196-210; IDR, I, 13.

¹⁸ Vezi I. I. Russu, IDR, III/4, p. 7 și urm.

¹⁹ CIL, III, 953 (= IDR, III/4, 230).

²⁰ IDR, I, p. 20.

²¹ IDR, III/4, p. 13.

²² IDR, III/4, 243.

²³ Vezi notele 9-10.

²⁴ IDR, III/4, 231.

²⁵ IDR, III/4, 177.

Una este cea de la Hoghiz, deja amintită, menționând o [*vexil(latio) leg(ionis)*] XIII *G(eminae) sub Tib. Cl(audio) [...]*²⁶; această inscripție atestă prezența unei vexilații ajunsă aici probabil cu prilejul unor operațiuni și rămasă o vreme pentru lucrări militare²⁷. Acel. Tib. Cl(audio) [...] poate fi un centurion legionar²⁸ (*praepositus* al acelei vexilații), eventual chiar procuratorul Daciei Inferioare²⁹.

Cealaltă inscripție (și ea fragmentară: jumătatea stângă a textului) a fost descoperită la Boroșneul Mare, utilizată ca material de construcție la un turn al castrului; după numele împăratului (la nominativ, ca autor al lucrării) urmează în r. 5 *Egnatio [...]* (care poate fi numele unui guvernator), apoi numele unei trupe: *ala I La[tobitorum?]*³⁰ sau mai chiar *ala I Ba[tavorum]*³¹; dacă este vorba de ala de batavi, ea va fi fost adusă din Pannonia la începutul domniei lui Hadrian, fiind apoi transferată în Dacia Superioară³². Recent, I. Piso propune însă în ultimul rând numele altei trupe: *ala Fla[via Gaetulorum]*³³; această *ala* aparținea armatei Moesiei Inferioare, dar pe timpul lui Hadrian se va fi aflat în sud-estul Transilvaniei (ca și alte trupe provenind din această provincie sud-dunăreană)³⁴; în penultimul rând poate fi numele prefectului alei³⁵ sau poate chiar cel al procuratorului Daciei Inferioare la ablativ: *Egnatio [Prisco, proc(uratore)]*³⁶.

O altă problemă în dispută privește granița de vest a Daciei Inferioare. Urmărind de asemenea dislocarea trupelor Daciei Inferioare³⁷, autorul acestor rânduri ajungea la concluzia (în anul 1971) că partea de vest a Olteniei (cu castrele de pe linia Drobeta-Bumbești) a aparținut provinciei *Dacia Superior*³⁸. Contestată violent de H. Daicoviciu³⁹ și respinsă de D. Tudor⁴⁰, noua

²⁶ CIL, III, 953 (= IDR, III/4, 230)

²⁷ Tot o *vexillat(io) leg(ionis) XIII Gem(inae)* este menționată de o inscripție de la Tihău (Dacia Porolissensis), datată eventual înainte de constituirea acestei provincii (D. Protase, în *Materiale și cercetări arheologice*, 7, 1961, p. 385; idem, în *Ephemeris Napocensis*, 4, 1995, p. 75-102; idem, *Orizonturi Daco-Romane*, Cluj, 1995, p. 324). O vexilație legionară pentru lucrări de construcție este menționată și la *Tigava castra*, în *Mauretania Caesariensis* (Année épigraphique, 1948, 132), provincie a cărei armată era formată numai din trupe auxiliare.

²⁸ I. I. Russu (IDR, III/4, 230) completează: *sub Tib(erio) Cl(audio) [Valeriano > leg(ionis) eiusd(en) cura]g(ente)? Antonin[i]jan C (?)*; dar după părerea noastră (SCIVA, 38, 1987, 2, p. 182; SCIVA, 41, 1990, 1, p. 118), finalul inscripției s-ar putea întregi [*(centurio) leg(ionis) XIII] G(eminae) Antoninian(ae)* (supranumele imperial fiind adăugat ulterior, pe timpul lui Caracalla). De la Hoghiz provine și o altă inscripție (din păcate, dispărută), reconstituită astfel: *Aesculap(io) / et Hygiae / Tib(erius) Cl(audio) Don[a]tus merito*; dedicantul ar putea fi identificat cu conducătorul vexilației legionare menționate.

²⁹ E. Ritterling, RE, XII, col. 1719; C. C. Petolescu, SCIVA, 41, 1990, 1, p. 117 (ad. nr. 230). După părerea lui I. Piso (*Fasti Provinciae Daciae*, I. *Die senatorischen Amsträger*, Bonn 1993, p. 46-49), Tib. Cl(audio) [...] ar fi legatul Daciei Superioare, prin urmare castrul de la Hoghiz se afla pe teritoriul acestei provincii.

³⁰ Z. Székely, SCIVA 26, 1975, 3, p. 344-346 (= AnnÉp 1974, 564).

³¹ I. I. Russu, SCIVA 29, 1978, 4, p. 561; IDR, III/4, 325).

³² Despre *ala I Batavorum milliaria*, vezi C. C. Petolescu, SCIVA, 46, 1995, 1, p. 37-38, nr. 3.

³³ I. Piso, AMN, 36 (1), 1999, p. 86.

³⁴ Cea mai recentă contribuție despre această trupă: Al. Suceveanu, *Pontica*, 31, 1998, p. 109-114.

³⁵ H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I, 1976, p. 341; IV (Suppl. I), 1987, p. 1547; V (Suppl. II), 1993, p. 2093.

³⁶ I. I. Russu (în comentariul la IDR, III/4, 325) identifica pe *Egnatius...* (pe care îl considera prefect al acestei misterioase *ala*) cu *Egnatius Priscus*, procurator al provinciei Noricum (CIL, III, 11759; PIR², E 17; B. E. Thomasson, *Lateralis praesidium*, Göteborg, 1984, col. 84, nr. 12).

³⁷ Trupele provinciei Dacia Inferior sunt menționate în diplomele din 22 martie 129 (CIL, XVI, 75 = IDR, I, 10), 10 decembrie 129-9 decembrie 130 (ZPE, 117, 1997, p. 243-246, nr. 8 = IDRE, II, 472) și 13 decembrie 140 (AnnÉp, 1962, 264 = IDR, I, 13); toate datele despre aceste unități auxiliare se găsesc în repertoriul nostru din SCIVA, 46, 1995, 1, p. 35 și urm. (*alae*; nr. 2, 7, 9); 46, 1995, 3-4, p. 237 și urm. (*cohortes*; nr. 19, 20, 24, 29, 36, 39, 41, 50, 58); 47, 1996, 1, p. 21 și urm. (*nationes* și *numeri*; nr. 61, 65, 66-67, 75).

³⁸ C. C. Petolescu, SCIV, 22, 1971, 3, p. 411-422.

³⁹ Steaua (Cluj), XXIII, 1972, 4, p. 27. Este incorectă afirmația lui H. Daicoviciu, cum că opinia enunțată ar fi fost exprimată încă de B. Gerov; la fel procedează I. I. Russu (IDR, III/4, p. 13: „Este o idee-constatare a istoricului bulgar B. Gerov din a. 1959”. În realitate, iată ce scria acest istoric în *Klio*, 37, 1959, p.200-201: „Die Garnison der kleineren Provinz Dacia Inferior bestand aus Hilfstruppen, die in zwei Linien, die eine von Drobeta nach dem Surdukpaß, die

teorie a fost confirmată de diploma de la Drobeta din 1 aprilie 179: titularul acestei diplome era un fost pedestraș al cohorții *III Campestris*, trupă care staționa la Drobeta și aparținea provinciei *Dacia Superior*⁴¹.

Prin urmare, *Dacia Inferior* cuprindea partea de est a Olteniei (aproximativ teritoriul situat între Jiu și Olt) și sud-estul Transilvaniei; ulterior, la o dată care este în dispută (încă de pe timpul lui Hadrian, dar mai probabil la începutul secolului al III-lea), a fost atașată acestei provincii partea de vest a Munteniei (delimitată spre est de așa-numitul *limes transalutanus*)⁴².

Reorganizarea din anul 168⁴³ nu a afectat probabil granițele Daciei Inferioare. În cadrul guvernământului unificat, cele trei provincii vor avea denumiri unificate: *Dacia Apulensis* (dar se păstrează și denumirea de *Dacia Superior*, cum rezultă din diploma din 1 aprilie 179 de la Drobeta), *Dacia Malvensis* și *Dacia Porolissensis*.

Dacia Malvensis este echivalentă din punct de vedere teritorial cu Dacia Inferioară. Ea își trage numele probabil de la orașul de reședință a procuratorului-guvernator al acestei provincii - enigmatica *colonia Malvensis*⁴⁴, atestată doar în două texte epigrafice: o inscripție de la Smederevo (Moesia Inferior) menționând un *Ilvir col(oniae) Mal(vensis)*⁴⁵ și o diplomă militară din 7 ianuarie 230 a unui fost *equus singularis Augusti* originar (ex) *colonia Malvese ex Dacia*⁴⁶. Provincia însăși este menționată în inscripția de la Roma menționând pe M. Macrinus Avitus Catonius Vindex, *p[r]oc(urator) prov(inciae) Dac(iae) Malv(ensis)*⁴⁷ precum și în inscripția de la Thessalonica menționând pe M. Aurelius Cassianus, *praeses Daciae Malvensis*⁴⁸. Identificarea teritorială este asigurată grație inscripției lui Sextus Iulius Possessor, *praefectus coh(ortis) III Gallor(um), praepositus numeri Syror(um) sagittarior(um) item alae primae Hispanor(um)* (toate aceste trupe aparțineau armatei Daciei Inferioare și staționau pe linia Oltului⁴⁹), precum și *curator civitatis Romulensium Malvensium*⁵⁰; de reținut însă că atributul *Malvensium* se referă la faptul că Romula se afla în Dacia Malvensis, iar nu că ar fi fost identică (așa cum a susținut cu îndârjire D. Tudor) cu Malva⁵¹.

andere am Alt, disloziert wurden"; p. 201: „Dacia Inferior (119-158) umfaßte den Südtteil Daciens mit der Donau im Süden als Grenze. Im Osten reichte sie bis über den Alt, im Norden zum Kamm der Transylvanischen Alpen, wobei das Gebiet östlich des Rotenturmpasses ebenfalls zu Dacia inferior gehörte, das nördlich von diesem Gebirge und südlich von dem in ost-westlicher Richtung verlaufenden Alt liegt. Im Westen gehörte auch der Ostsüdteil des Banats zu Dacia inferior. Also bildete die Kleine Walachei (Oltenia) den Hauptteil dieser Provinz. Bei der neuen Teilung der daciischen Länder im Jahre 158 wurde die Kleine Walachei ein Bestandteil von Dacia Apulensis"; p. 210: „Bei der Errichtung der Provinz Dacia inferior im Jahre 119 aus hauptsächlich zu Moesia inferior und weniger zu Dacien gehörenden Ländern stand die Besatzung der Altlinie nicht mehr unter dem Befehl des untermoesischen Statthalters, sie wurde dem Prokurator der neuen Provinz unterstellt". Prin urmare, după B. Gerov, nu doar Oltenia *întreagă*, ci și estul Banatului ar fi aparținut Daciei Inferioare !

⁴⁰ D. Tudor, *Oltenia romană*⁴, București, 1978, p. 156.

⁴¹ I. Piso - D. Benea, ZPE, 56, 1984, p. 263-295 (versiuni prescurtate: AMN, 21, 1984, p. 111-124; Drobeta, 6, 1985, p. 63-74); Margaret M. Roxan, *Roman Military Diplomas 1978-1984*, Londra, 1985, p. 196-199, nr. 123; AnnÉp, 1987, 843. Despre *cohors III Campestris*: C. C. Petolescu, SCIVA, 46, 1995, 3-4, p. 246-248, nr. 27.

⁴² Vezi pentru discuție: C. C. Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman*, București, 2000, p. 196-208.

⁴³ Idem, StCl, 24, 1986, p. 131-138 (variantă, cu unele observații suplimentare: Germania, 65, 1987, 1, p. 123-134).

⁴⁴ Idem, SCIVA, 38, 1987, 1, p. 28-32 (cu prezentarea tuturor surselor)

⁴⁵ CIL, III, 6309 (= 8129); cf. H. Wolff, Acta Musei Napocensis, 12, 1975, p. 139-152).

⁴⁶ CIL, XVI, 144; IDRE, I, 166.

⁴⁷ CIL, VI, 1449 (= ILS, 1107; IDRE, I, 17).

⁴⁸ CIL, III, 13704 (= ILS, 9009); cf. I. I. Russu, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj, 17, 1974, p. 41-45.

⁴⁹ Despre aceste trupe, vezi repertoriul nostru din SCIVA, 46, 1995, 1, p. 42, nr. 9 (*ala I Hispanorum*); 46, 1995, 3-4, p. 257-258, nr. 39 (*cohors III Gallorum*); 47, 1996, 1, p. 35-36, nr. 75 (*numerus Surorum sagittariorum*).

⁵⁰ CIL, II, 1108 (= ILS, 1403; IDRE, I, 179).

⁵¹ *OR*⁴, p. 176 și urm.

Din păcate, *Malva* nu poate fi încă identificată cu certitudine. Dar este definitiv caducă opinia lui Carl Patsch și Constantin Daicoviciu, care localizau *Malva* la Denta în Banat⁵²; la fel trebuie respinsă și părerea lui D. Tudor (v. mai sus). În ceea ce ne privește, considerăm mai aproape de realitate părerea lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, care localiza *Malva* la Cioroiu Nou (jud. Dolj), pe baza unei inscripții fragmentare întregită astfel: *M. Opellius Maximus, [dec(urio) Mo]ntanensium, Herculi, [pro sal(ute) Mal?]vensium ex voto posuit*⁵³.

FASTI DACIAE INFERIORIS (MALVENSIS)

Egnatius [Priscus ?]

IDR, III/4, 325 (pe timpul lui Hadrian). Cf. I. Piso, AMN, 36 (I), 1999, p. 85-86.

Plautius Caesianus

CIL, XVI, 75 (= IDR, I, 10) (diplomă militară, Grojdibod; 22 martie 129).

Claudius Constans

P. Weiß, ZPE, 117, 1997, p. 243-246, nr. 8 (= IDRE, II, 472) (anul 130).

T. Flavius Constans, *proc(urator) Aug(usti)*

CIL, III, 12601 a-b (= 13793-13794) (= IDR, II, 575-576) (anul 138)⁵⁴.

T. Flavius Priscus Gallonius Fronto Q. Marcius Turbo, [*pro l]eg(ato) et praef(ectus) prov(inciae) Dac[iae] Inferioris* (anii 138-139)

AnnÉp, 1946, 113 (cf. Dacia, N.S., 26, 1982, p. 167-170) (= IDR, II, 461).

Iulius Aquila Fidus, *proc(urator) Aug(usti)*

CIL, III, 13796 (= ILS, 9180; IDR, II, 588) (Praetorium, a. 140); AnnÉp, 1962, 264 (= IDR, I, 13; RMD, 39) (diplomă militară, Palamarca, 13 decembrie 140).

[T.? V?]arius [Pr]iscus, *proc[urator] [p]rovinciarum [.....] [Ma]uretaniae Tingitanae [et D]aciae Inferioris*

J. Šašel, ZPE, 52, 1983, p. 175-178 (= AnnÉp, 1987, 796; IDRE, II, 255).

M. Macrinus Avitus Catonius Vindex, *p[r]oc(urator) prov(inciae) Dac(iae) Malv(ensis)*

CIL, VI, 1449 (= ILS, 1107; IDRE, I, 17 Roma) (circa a. 169).

M. Aurelius Cassianus, *praeses prov(inciae) Daciae Malvensis*

CIL, III, 13704 (= ILS, 9009; IDRE, II, 357) (mijlocul sec. III).

Abrevieri

AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
AMN	- Acta Musei Napocensis, Cluj
AnnÉp	- Année épigraphique, Paris
CIL	- Corpus Inscriptionum Latinarum

⁵² Vezi rezumatul discuției în articolul nostru din SCIVA, 38, 1987, 1, p. 25-26.

⁵³ Vezi IDR, II, 142 (cu bibliografia).

⁵⁴ Dintr-o eroare de computerizare, acest *procurator* a fost șters din lista guvernatorilor Daciei din cartea noastră *Dacia și Imperiul Roman*, p. 171-172.

- IDR - Inscriptiile Daciei Romane, București
 IDRE - C. C. Petolescu, Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie (Ier-IIIe siècles), I, București, 1996; II (pregătit pentru tipar), 2000
 PIR - Prosopographia Imperii Romani
 RE - Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft
 RMD - Margaret M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, London, 1978-1985-1994
 StCI - Studii Clasice, București
 SCIVA - Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București
 ZPE - Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

LA PROVINCE DE DACIA INFERIOR (MALVENSIS)

Discussions et hypothèses

(Résumé)

En 106, l'empereur Trajan organisait la province de *Dacia*, comprenant la plus grande partie de la Transylvanie et le Banat d'aujourd'hui (probablement la zone est de ce territoire), ainsi que l'ouest de l'Olténie; elle avait à sa tête un *legatus Augusti pro praetore*, choisi parmi les anciens consuls (*vir consularis*). D'autre part, l'est de l'Olténie et le sud-est de la Transylvanie, la Valachie et le sud de la Moldavie appartenaient du point de vue territorial et administratif à la Mésie Inférieure.

La deuxième étape d'organisation de la Dacie romaine a eu lieu au début du règne d'Hadrien. Ainsi, le 29 juin 120, deux diplômes militaires (CIL, XVI, 68 = IDR, I, 6; IDR, I, 5 = RMD, 17) attestent la province de *Dacia Superior*, ce qui implique l'existence concomitante d'une province de *Dacia Inferior* (attestée pour la première fois par le diplôme du 22 mars 129; CIL, XVI, 75). La première mentionnée correspondait du point de vue territorial partiellement à l'ancienne province de Trajan; elle se trouvait toujours sous l'autorité d'un *legatus Augusti pro praetore*, cette fois-ci de rang prétorien, cependant que les attributions financières revenaient à un *procurator Augusti*. Quant à la Dacie Inférieure, elle s'est formée à partir de certains des territoires nord-danubiens ayant appartenu à la Mésie Inférieure (l'est de l'Olténie et le sud-est de la Transylvanie). À côté de ces deux provinces, il en a existé une troisième, *Dacia Porolissensis*, formée par le détachement du territoire situé au nord des rivières Arieș et Mureș d'avec la Dacie Supérieure; bien que la première attestation date du 10 août 123 (IDR, I, 7-7 a; RMD, 21-22), il est fort probable que la nouvelle province ait été créée en même temps que la Dacie Supérieure et la Dacie Inférieure, au cours des premières années du règne d'Hadrien (117-118). La Dacie Inférieure et la Dacie Porolissensis étaient gouvernées par un *procurator Augusti*, qui exerçait aussi le commandement des troupes de chaque province, formées seulement d'unités auxiliaires.

Une troisième modification dans l'organisation de la Dacie romaine s'est produite en 168-169. Les trois provinces, jusqu'alors indépendantes l'une de l'autre, forment désormais un organisme unitaire, sous le commandement d'un *legatus Augusti pro praetore trium Daciarum*. Elles portent désormais des noms uniformes: la Dacie Supérieure est devenue *Dacia Apulensis* et la Dacie Inférieure - *Dacia Malvensis*, sans aucune modification territoriale; la *Dacia Porolissensis* a conservé son nom et son ancien territoire.